

Aanvullende specificaties

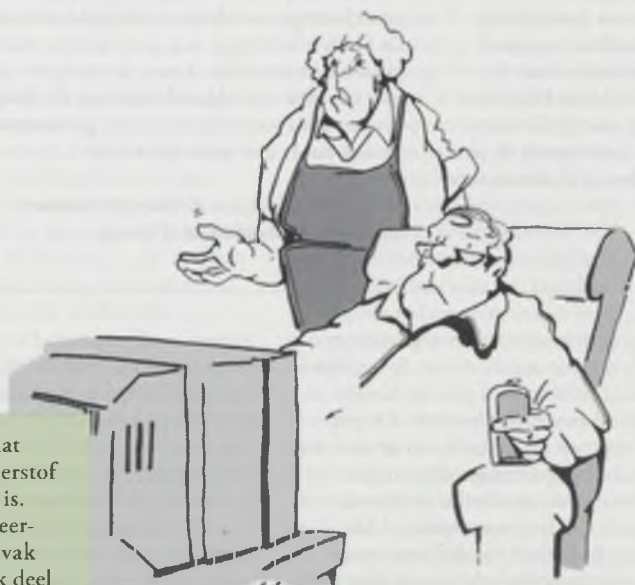
Al bij de invoering van het nieuwe examen VMBO bleek dat de kern- en verrijksdelen te weinig houvast boden. Het VGN bestuur zegde toe hierover contact met Cevo en Cito op te nemen. Najaar 2003 gaf de CEVO groen licht voor het ontwikkelen van nadere specificaties. Hier vindt u de kern- en verrijksdelen voor het centraal examen van 2006 met de bijbehorende specificaties. Ze geven aan in welke richting de onderwerpen uitgewerkt moeten worden. Controleer aan de hand hiervan uw methode.

Voor de leerwegen KB, GL en TL is de tekst van de kerndelen hetzelfde; GL en TL doen daarnaast ook de verrijksdelen. Het examenprogramma voor BB is apart afgedrukt.

De aanvullende specificaties zijn vet gedrukt. Ze moeten worden gelezen in relatie tot de eindterm waarbij ze behoren. Ze illustreren tegen welke achtergrond de eindterm in het centraal examen getoetst kan worden en welke kennis van namen, begrippen, gebeurtenissen e.d. daarbij verondersteld wordt.

Er worden slashes met spaties gebruikt wanneer in de betreffende specificatie sprake is van een samenhang of een ontwikkeling. Slashes zonder spatie worden gebruikt als voor een zelfde specificatie verschillende termen worden genoemd.

Haakjes worden gebruikt ter verduidelijking van een specificatie.

N.B. Het examen gaat niet alleen over de leerstof die hier omschreven is. Vergeet niet K3, de leervaardigheden in het vak geschiedenis, die ook deel uitmaken van het cse. U vindt ze op www.examenblad.nl, waar ook de teksten staan die hier zijn afgedrukt.

DE LEERWEGEN KB, GL EN TL

Kerndelen

GS/K/5 Staatsinrichting van Nederland

De kandidaat kan

1. veranderingen herkennen / beschrijven die in 1848 werden doorgevoerd in het kiesrecht door de liberalen onder leiding van Thorbecke, in enkele grondrechten
- recht van vereniging en vergadering / briefgeheim / vrijheid van onderwijs

en in de bevoegdheden van staats-hoofd, regering

- grondwet/constitutie
- monarchie versus republiek
- beperking macht koning / uitbreiding macht volk (burgerij)
- ministeriële verantwoordelijkheid / onschendbaarheid van de koning

en parlement/volksvertegenwoordiging/Staten Generaal/Eerste en Tweede Kamer

- rechtstreekse verkiezing Tweede Kamer / censuskiesrecht
- controlerende en wetgevende bevoegdheden parlement / recht van amendement, budget, enquête, initiatief en interpellatie / verschil Eerste en Tweede Kamer
- parlementair regeringsstelsel / parlementaire democratie / constitutionele monarchie met een parlementair stelsel
- de belangrijkste stappen herkennen/beschrijven van wetsvoorstel tot wet (minister, voorstel, TK met rechten, EK met rechten, handtekeningen)

en die veranderingen verklaren met verwijzing naar de opvattingen van de liberalen in Nederland en naar de internationale situatie

- revoluties in andere Europese landen.

2. politieke organisaties van liberalen, sociaal-democraten/socialisten, confessionelen en feministen aan het eind van de negentiende

eeuw en het begin van de twintigste eeuw en enkele van hun voor mannen-/vrouwen herkennen en herkennen / uitleggen wat deze hebben bijgedragen aan de democratisering van het politieke bestel in Nederland

- liberalen (**Liberale Unie**) / J.R. Thorbecke / hogere burgerij / rol in grondwetsherziening 1848 / uitbreiding kiesrecht / liberale grondrechten / economische politiek
- orthodox - protestanten / antirevolutionaire Partij (**ARP**) / A. Kuyper / kleine luyden / christelijk denken in wetgeving / uitbreiding kiesrecht
- socialisten / Sociaal Democratische Arbeiders Partij (**SDAP**) P.J. Troelstra / arbeiders / socialistische maatschappij / verbetering sociaal-economische positie arbeiders / algemeen kiesrecht
- rooms-katholieken / Rooms Katholieke Staatspartij (**RKSP**) / H. Schaepman / rooms-katholieken / emancipatie
- feministen / Vereniging voor Vrouwenkiesrecht / Aletta Jacobs, Wilhelmina Drucker (Vrije Vrouwenbeweging) / eerste feministische golf
- Sociaal Democratische Bond (**SOB**) / Domela Nieuwenhuis / socialistische maatschappij / arbeiders

3. uitleggen waarom bepaalde groepen in de samenleving aan het eind van de negentiende eeuw zich tot liberalisme, sociaal-democratie/socialisme, christelijk politiek denken dan wel feminisme aangetrokken voelden.

4. beschrijven hoe de toenemende politieke en maatschappelijke participatie van burgerij, orthodox-protestanten, katholieken, arbeiders en vrouwen in de tweede helft van de negentiende eeuw leidde tot bewustwording van eigen identiteit en tot (verdere) emancipatie van deze groepen.
- streven naar uitbreiding van kiesrecht / algemeen kiesrecht / actief

en passief kiesrecht / van districtenstelsel naar evenredige vertegenwoordiging/kiesdeler

- (financiële) gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs/schoolstrijd / pacificatie van 1917
- ontstaan verzuiling in partijen / media / onderwijs / verenigingsleven / vakbonden

5. gelijkstelling van burgers voor de wet, onafhankelijke rechtspraak
- **Wetboek van Strafrecht / rechtsgang strafzaak**

gebondenheid van rechters en bestuurders aan de wet en bescherming van de burger tegen onrechtmatig handelen van de overheid – **rechtsbijstand / Nationale Ombudsman**

herkennen als kenmerken van de Nederlandse rechtsstaat.

6. enkele grondrechten noemen, die in de loop van de negentiende en twintigste eeuw in de grondwet zijn opgenomen en daarbij onderscheid maken tussen klassieke en sociale grondrechten.

Enkele van de volgende:

klassieke grondrechten:

- recht op gelijke behandeling / kiesrecht / vrijheid van meningsuiting / vrijheid van godsdienst / vrijheid van vereniging, vergadering en betoging / **vrijheid van onderwijs** / bescherming tegen de overheid;

sociale grondrechten:

- recht op bestaanszekerheid / recht op onderwijs / recht op gezondheidszorg / recht op woonruimte / recht op woonbaarheid van het land / **recht op werk** / **recht op rechtsbijstand** / bescherming door de overheid;

nieuw recht:

- referendum.

7. een eigen standpunt weergeven over de vraag of iedereen in Nederland een beroep moet kunnen doen op alle grondrechten en dit standpunt toelichten.

GS/K/6 De industriële samenleving in Nederland

De kandidaat kan

- 1 het ontstaan van een industriële samenleving in Nederland beschrijven en daarbij ingaan op de rol van ontwikkelingen in technologie, in ondernemerschap en in het gebruik van kapitaal
 - wetenschap en toepassingen in (industriële) techniek
 - schaalvergroting
 - de late industrialisatie van Nederland (in vergelijking met andere West-Europese landen; geen details over deze landen)
 - agrarisch-stedelijke samenleving / migratie / verstedelijking / bevolkingsgroei
 - (huis)nijverheid / agrarische revolutie (kunstmest, ontginningen, mechanisatie) / industriële revolutie
 - massaproductie / productieproces / productiekosten
 - grondstoffen
 - traditionele en moderne aandrijfkrachten / stoommachine / (verbrandings)motoren / toepassing elektriciteit
 - verbetering in communicatie en infrastructuur
- 2 herkennen/beschrijven hoe het proces van industrialisatie in Nederland in de tweede helft van de 19e eeuw leidde tot veranderingen in arbeidsomstandigheden en arbeidsverhoudingen
 - voortgaande arbeidsdeling / werktijden / vrouwen- en kinderarbeid / beloning / ontbreken sociale zekerheid
 - veiligheidsvoorschriften / wetgeving
 - van patroon-gezel naar directeur-arbeider / ontwikkeling vakbonden / beroepsbevolking / verandering sociale gelaagdheid / ontstaan klassen
 - opkomst emancipatiebewegingen
 - minder ambachtelijk werk / arbeidsproductiviteit belangrijk / kapitalisme
- 3 de rol van vakbonden en van politieke organisaties bij het streven naar verbetering van arbeidsomstandigheden herkennen/beschrij-

ven en daarbij ingaan op de Kinderwet van Van Houten en de Arbeidswet van 1919

- onderwijs / leerplicht
 - organisatie arbeiders / stakingen / onderlinge verzekering / sociale wetgeving / (verzuilde) vakbonden (liberaal/protestants/katholiek/socialistisch) / communisme / socialisme (sociaal-democratie)
- 4 herkennen/beschrijven hoe verdere industrialisatie en economische groei na de Tweede Wereldoorlog leidden tot schaalvergroting in het bedrijfsleven, tot verstedelijking en tot vergroting van welvaart en consumptie
 - Marshallplan
 - industrialisatienota / harmoniemodel / geleide loonpolitiek
 - massaconsumptie / consumptie-maatschappij / welvaartsgroei / verzorgingsstaat
 - gastarbeid/-ers
 - automatisering
 - vrije markt economie
 - multinationals (zoals Philips, Unilever, Koninklijke Olie/Shell)
 - 5 herkennen/beschrijven hoe de economische groei na de Tweede Wereldoorlog en het onderwijsbeleid van de jaren '60 bijdroegen tot grotere sociale mobiliteit in het laatste kwart van de 20e eeuw
 - mammoetwet / studiefinanciering
 - 6 het aandeel van landbouw, industrie en diensten in de Nederlandse economie bij het begin van de industrialisatie in de tweede helft van de 19e eeuw en in de huidige tijd vergelijken
 - primaire, secundaire, tertiaire sector
 - 7 sociale gelaagdheid bij het begin van de industrialisatie vergelijken met sociale gelaagdheid aan het einde van de 20e eeuw en daarbij ingaan op de te onderscheiden lagen en beroepen
 - 8 De invloed herkennen/beschrijven van factoren als opleiding, beroep, afkomst, sekse en etniciteit op sociale mobiliteit in Nederland aan het begin van de industrialisatie en in het laatste kwart van

de 20e eeuw en over de veranderde invloed een eigen standpunt weergeven en toelichten

- vrouwenemancipatie
- multiculturele samenleving / allochtonen / autochtonen / inburgering

Verrijksdelen

De exameneenheden van het verrijksdeel gelden alleen voor de gemengde en de theoretische leerweg.

GS/V/2 Nederland en Europa

De kandidaat kan

1. bevoegdheden van het Europese parlement
 - (volksvertegenwoordiging van de EU),
 - de Raad van Ministers
 - ((vak)ministers van de EU-landen),
 - en de Europese Commissie
 - (dagelijks bestuur van de EU)
- herkennen en deze vergelijken met bevoegdheden van de Tweede Kamer en de Nederlandse regering
- Europese Hof van Justitie controlerende bevoegdheden wetgevende bevoegdheden
2. politieke en economische motieven tot en voorbeelden van Europese samenwerking sinds 1945 herkennen,
 - EGKS, (E)EG, (voor- en nadelen uitbreiding) EU
 - voorkomen nieuwe oorlog / nieuw conflict Duitsland – Frankrijk
 - vergroten markt / verbeteren concurrentiepositie met VS en Japan
- ook op lokaal of regionaal niveau, en enkele gevolgen daarvan voor burgers beschrijven
- invloed Europa op werk / vrije tijd / geld / monetaire unie / invoering euro
3. voorbeelden herkennen van onderwerpen die Nederlanders in

de discussie over de Europese integratie van belang achten voor de Nederlandse identiteit

- taal / onderwijssysteem / verzorgingsstaat / justitie / tolerantie

4. een eigen standpunt weergeven over de vraag of, op welke terreinen en onder welke voorwaarden, het wenselijk is dat Nederland nationale bevoegdheden overdraagt aan de Europese Unie.

GS/V/3 De verhouding mens - milieu

De kandidaat kan

1. Voorbeelden geven van aantasting, vervuiling en uitputting van het milieu in de tijd voor de industriële revolutie
- voorbeelden uit Nederland vanaf de late Middeleeuwen

2. beschrijven hoe na de Tweede Wereldoorlog in Nederland toenemend energieverbruik, groeiende consumptie en de opvatting van onbepaalde economische groei leidden tot intensiever gebruik van het milieu en tot milieuproblemen
- milieubeheer
- oliecrisis
- uitputting

3. voorbeelden geven van milieuproblemen na de Tweede Wereldoorlog in Nederland, waarbij overheid en milieubeweging tegenover elkaar stonden, de uiteenlopende visies voor de oplossing van die problemen beschrijven en over die visies een eigen standpunt weergeven en toelichten.

- Club van Rome
- grenzen aan de groei
- duurzame ontwikkeling / energiebeleid
- milieuorganisaties, zoals Greenpeace / Vereniging van Milieudefensie

BB LEERWEG

GS/K/5 Staatsinrichting van Nederland

De kandidaat kan

1. veranderingen herkennen die in 1848 werden doorgevoerd in het kiesrecht door de liberalen o.l.v. Thorbecke, in enkele grondrechten
- recht van vereniging en vergadering / briefgeheim / vrijheid van onderwijs
- grondwet/constitutie

- en in de bevoegdheden van staats-hoofd, regering
- ministeriële verantwoordelijkheid / onschendbaarheid van de koning
 - monarchie versus republiek

- en parlement/volksvertegenwoordiging/Staten Generaal/Eerste en Tweede Kamer
- democratie
 - rechtstreekse verkiezing Tweede Kamer
 - controlerende en wetgevende bevoegdheden parlement
 - parlementair regeringsstelsel / parlementaire democratie
 - de belangrijkste stappen herkennen van wetsvoorstel tot wet (minister, voorstel, TK met rechten, EK met rechten, handtekeningen)

2. politieke organisaties van liberalen, sociaal-democraten/socialisten, confessionelen en feministen aan het eind van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw en enkele van hun voor mannen-/vrouwen herkennen en herkennen wat deze hebben bijgedragen aan de democratisering van het politieke bestel in Nederland
- liberalen J.R. Thorbecke / hogere burgerij / rol in grondwetsherziening 1848 / uitbreiding kiesrecht / liberale grondrechten / economische politiek
- orthodox - protestanten / anti-revolutionaire Partij (ARP) / A. Kuyper / kleine luyden / christelijk denken in wetgeving / uit-

breiding kiesrecht

- socialisten / Sociaal Democratische Arbeiders Partij (SDAP) P.J. Troelstra / arbeiders / socialistische maatschappij / verbetering sociaal-economische positie arbeiders / algemeen kiesrecht
- rooms-katholieken / Rooms Katholieke Staatspartij (RKSP) / H. Schaepman / rooms-katholieken / emancipatie
- feministen / Vereniging voor Vrouwenkiesrecht / Aletta Jacobs

5. gelijkstelling van burgers voor de wet, onafhankelijke rechtspraak
- rechtsgang strafzaak, gebondenheid van rechters en bestuurders aan de wet en bescherming van de burger tegen onrechtmatig handelen van de overheid

herkennen als kenmerken van de Nederlandse rechtsstaat.

- rechtsbijstand

6. enkele grondrechten noemen, die in de loop van de negentiende en twintigste eeuw in de grondwet zijn opgenomen.

Enkele van de volgende:

klassieke grondrechten:

- recht op gelijke behandeling / kiesrecht / vrijheid van meningsuiting / vrijheid van godsdienst / vrijheid van vereniging, vergadering en betoging / vrijheid van onderwijs

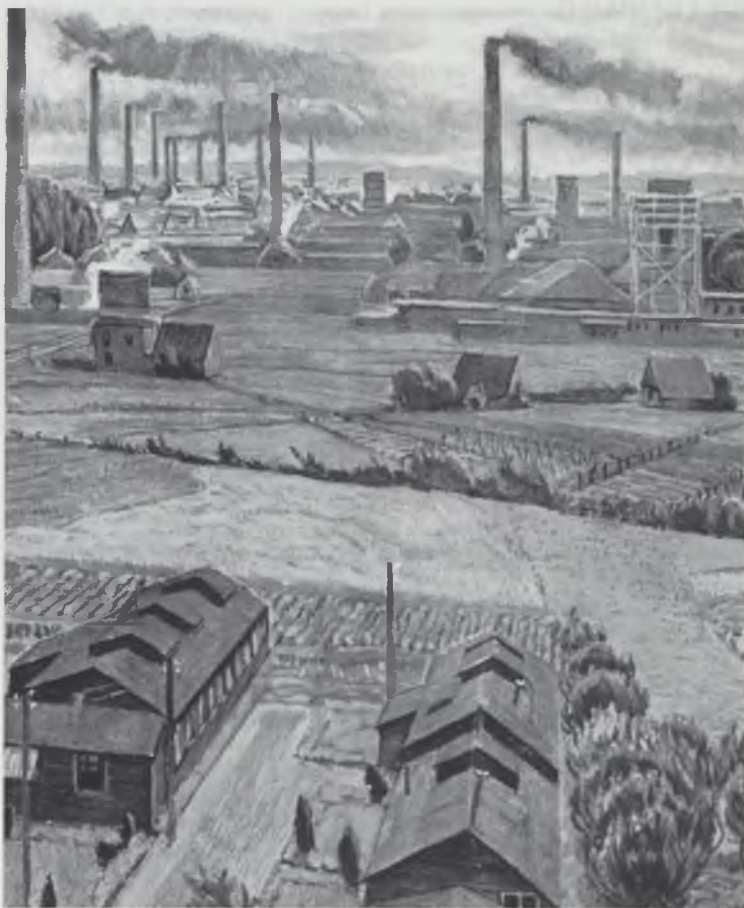
sociale grondrechten:

- recht op bestaanszekerheid / recht op onderwijs / recht op gezondheidszorg / recht op woongelegenheid / recht op woonbaarheid van het land / recht op werk / recht op rechtsbijstand

nieuw recht:

- referendum

7. een eigen standpunt weergeven over de vraag of iedereen in Nederland een beroep moet kunnen doen op alle grondrechten en dit standpunt toelichten.

GS/K/6 De industriële samenleving in Nederland

De kandidaat kan

- 1 het ontstaan van een industriële samenleving in Nederland beschrijven en daarbij ingaan op de rol van ontwikkelingen in technologie
 - wetenschap en toepassingen in (industriële) techniek
 - schaalvergroting
 - de late industrialisatie van Nederland (in vergelijking met andere West-Europese landen; geen details over deze landen)
 - agrarisch-stedelijke samenleving / migratie / verstedelijking / bevolkingsgroei
 - (huis)nijverheid / agrarische revolutie (kunstmest, ontginningen, mechanisatie) / industriële revolutie
 - massaproductie / productieproces / productiekosten

- grondstoffen
- traditionele en moderne aandrijfkrachten / stoommachine / (verbrandings)motoren / toepassing elektriciteit
- verbetering in communicatie en infrastructuur
- 2 herkennen hoe het proces van industrialisatie in Nederland in de tweede helft van de 19e eeuw leidde tot veranderingen in arbeidsomstandigheden en arbeidsverhoudingen
 - voortgaande arbeidsdeling / werktijden / vrouwen- en kinderarbeid / beloning / ontbreken sociale zekerheid
 - veiligheidsvoorschriften / wetgeving
 - van patroon-gezel naar directeur-arbeider / ontwikkeling vakbonden / beroepsbevolking / verandering sociale gelaagdheid / ontstaan klassen
 - opkomst emancipatiebewegingen

- minder ambachtelijk werk / arbeidsproductiviteit belangrijk / kapitalisme
- 3 de rol van vakbonden en van politieke organisaties bij het streven naar verbetering van arbeidsomstandigheden herkennen en daarbij ingaan op de Kinderwet van Van Houten en de Arbeidswet van 1919
 - onderwijs / leerplicht
 - organisatie arbeiders / stakingen / onderlinge verzekering / sociale wetgeving / (verzuilde) vakbonden (liberaal/protestants/katholiek/socialistisch) / communisme / socialisme (sociaal-democratie)
- 4 herkennen hoe verdere industrialisatie en economische groei na de Tweede Wereldoorlog leidden tot schaalvergroting in het bedrijfsleven, tot verstedelijking en tot vergroting van welvaart en consumptie
 - Marshallplan
 - industrialisatienota / harmonie-model / geleide loonpolitiek
 - massaconsumptie / consumptie-maatschappij / welvaartsgroei / verzorgingsstaat
 - gasarbeid/-ers
 - automatisering
 - vrije markt economie
 - multinationals (zoals Philips, Unilever, Koninklijke Olie/Shell)
- 5 herkennen hoe de economische groei na de Tweede Wereldoorlog en het onderwijsbeleid van de jaren '60 bijdroegen tot grotere sociale mobiliteit in het laatste kwart van de 20e eeuw
 - mammoetwet / studiefinanciering
- 8 de invloed herkennen van factoren als opleiding, beroep, afkomst, sekse en etniciteit op sociale mobiliteit in Nederland aan het begin van de industrialisatie en in het laatste kwart van de 20e eeuw en over de veranderde invloed een eigen standpunt weergeven en toelichten
 - vrouwenemancipatie
 - multiculturele samenleving / allochtonen / autochtonen / inburgering